SCRIITURA CA REALITATE DE SUBSTITUȚIE ÎN SPAȚIUL POSTCOLONIAL
(L'ÉCRITURE COMME « RÉALITÉ DE SUBSTITUTION » DANS L'ESPACE FICTIONNEL POSTCOLONIAL)

Doinița MILEA
Universitatea „Dunărea de Jos", Galați

Résumé: *Écrire pour exprimer le plus profond de soi-même, dans la culture post-coloniale, espace privilégié d'une conscience qui essaie la compression de l'espace vécu, devient un dialogue implicit entre la perspective dominante, la thèse et la singularité des options créatrices. L'espace fictionnel garde un peu l'exotisme conventionnel, y ajoute aussi la nostalgie de l'exilé, de la terre perdue, mais essentiellement il reste la manifestation implicite d'un désarroi profond, d'une souffrance de la marge qui a perdu le centre organisateur de la perspective existentielle.*

Mots-clés : *culture post-coloniale, dialogue, implicite*

Direcțiile discursului postcolonial pornesc de la ideea de globalizare, de mişcare şi hibridizare a imaginarului unor colectivități din perspectiva unui „postnaționalism", care implică condiționări etnice („cultural nationalism", „politics of nationhood", „ethnic / racial identity", „ethnicity as marginal", „ethical agent as hybrid entity"), avându-şi originea în anii '60 când emigranți, venind din țări foste colonii, au pătruns în colegii şi universități britanice şi americane, atrăgând atenția asupra contextelor socio - culturale din țările de origine, inclusiv asupra producției literare („migrant novel", „cultural alterity", „idiom of exile litterature").

Critica „postcolonială" şi-a creat un corpus selectat din literaturile țărilor ieşite din marile imperii coloniale europene (anglofone, francofone, lusitane, hispanofone), care acoperă spații întinse din America sau Africa. Au apărut concepte care să contextualizeze aceste studii (cultural studies) şi care să arate circulația culturală între centru şi margine („francofonie d'implantation"), caracterizând un univers ficțional specific („créolisation").

Demersul critic postcolonial păstrează raportul cu inventarul analic „colonial", care a creat deja un cod, stereotipii sub semnul „exotismului", etichetă aplicată unei categorii de texte, care au ideile de „colonat", „cucerire", „dominație" drept criteriu ideologic modern de investigare, date ale antropologiei culturale, care să particularizeze constructele culturale din spațiul Americii latine, Caraibelor, Africii sub – sahariene, şi un univers simbolic tradițional, rezistent, marcat de „ethos". Accentul pus pe „specificitatea" universului şi al discursului ficțiunii postcoloniale, dat de „hipotextul colonial / exotic", duce la detaşarea treptată, prin „ironie", de „idealizările europene", de „stereotipiile exotismului antilez", în scrierile unor autori „postcoloniali" consacrați ca Salman Rushdie, Tahar Ben Jelloun, Amin Maalouf sau Patrick Chamoiseau.

Direcții ale studiilor de gen pătrund în spațiul criticii postcoloniale, urmărind problemele identitare reflectate în spațiile fictive („figure of colonised native", „loss of colonial identity", „anticolonial identity") sau discriminările (din perspectiva „politicii diferenței" analizate de „feminism" - „cult of masculinity", „colonial masculinities", „female imperialist", „feminist / women's studies", „native woman question"), care legitimează valorile masculine în detrimentul celor feminine.

BDD-A5542 © 2007 Universitatea din Pitești
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:00:28 UTC)

Recurența tematică a nostalgiei originilor constituie în egală măsură o direcție de analiză a textelor ficționale postcoloniale ("myth of pure origin", „postnational utopias").

Discutarea unor receptări diferite de cele „eurocentrice" separă textele postcoloniale de lectura propusă de comunitățile dominante politic şi social, avansează presupoziții de lectură, contextualizând ex-centric, relaționând cu zone periferice reale sau ficționale dar şi cu imaginea propusă de metropolă, ducând la multiplicarea istoriei globale în multiple variante locale animate de esteticul, eticul şi politicul vocilor spațiilor ex-coloniale. În jocul continuu dintre seducția atmosferei şi convențiile ce ierarhizează comunitățile de interpretare, se naşte „tropicalizarea" (termen echivalent cu transculturația) care înregistrează multiple acte de adaptare / adoptare culturală, a unor idei şi aptitudini vehiculate de zonele coloniale de contact, ceea ce pune în raport elemente de diferență ca practici de lectură şi policulturale, practici de figurare şi reprezentare, valori coloniale şi clişee literare; implicarea politicului ca „grilă" contextualizatoare a receptării; limitele între factual şi ficțional, între memoria colonială şi invenția ficțională, interferează cu fabulele identitare generând produse discursive hibride, de tipul acelor narațiuni transgresiv – identitare, proprii literaturii plasate sub semnul „marginii". În studiul lui Alain Ricard, **Les marges de la marge: discours dominé et discours métissé** (*Revue de littérature comparée*, 2, 2005), sunt urmărite trei manifestări ale „marginalității" în textele postcoloniale: un „intertext subversiv", de contestare a universului de emergență, „un discurs identitar" marcat de ethos, şi expresia unei „deteritorializări şi descentrări" care duce la o estetică de ruptură, la un dialog conflictual al culturilor. Aceste aspecte ale „transculturației" (Pierre Brunel, Daniel Henri Pageaux, **Un espace comparatiste: la Caraïbe**, **Revue de Littérature comparée**, april – juin, 2002) dau naştere unor structuri narative şi tematice care au în profunzime referențialul colonial şi îmbracă forma falsei literaturi confesive (în romanul feminin Mayotte Capécia – **La negresse blanche**, 1950), cea a metisajului cultural ca univers (Alejo Carpentier – **Concert baroc**), sau tematica degradării care înlocuieşte „indigenismul" şi „realismul magic" din proza sud-americană. Noua descifrare a semnelor lumii (după conceptele lui Michel Foucault – **Les Mots et les Choses**) face caducă viziunea eroului constructor de lume, în măsura în care textura anterioară a acestui erou s-a degradat sub efectul îndoielii, al represiunii şi al absenței perspectivei, ceea ce duce la o spațializare a decăderii şi punerea în scenă a acestei degradări (din romanele dictaturilor sud-americane sau din cele care înregistrează condiția postcolonială sub pana laureaților Nobel - Naipaul, Nadine Gordimer, Toni Morrison).

Exprimarea „marginalității" a dus la intersectarea discursului dominant cu cel dominat şi la deconstrucția culturală, precum şi la reconfigurarea lor. Un roman alegoric ca **L'Airone. Romanzo dei fiumi equatoriali**, primul roman african scris de Arnaldo Cipolla, şi apărut la Milano în 1920, surprinde situația colonială din Congo şi tensiunile violente prin eşecul unui personaj, Evans, ca reprezentant tipic al sistemului colonial, o încarnare a răului, dar teritoriile coloniale sunt reprezentate printr-o feminizare simbolică (fecioara Maria, oferită de tribul său), care reprezintă inocența violentată a africanilor colonizați. Atitudinea ambiguă, iubire şi ură față de Africa, este convertită simbolic în femeia pe care o dorește, disprețuieşte şi loveşte Evans. Titlul simbolic – **Bâtlanul**, expus violenței vânătorului, trimite la această lume virgină, miraculoasă şi pură, ororile şi violențele lumii coloniale fiind reconfigurate prin tema degradării lumii coloniale, Africa reală dispărând în spatele ficțiunilor pitoresc – fantastice.

De la tabloul idilic al vieții africane sub regim colonial, din romanul **L'Enfant noir**, 1954, al scriitorului născut în Guineea, Camara Laye, la romanul din 1968, **Le**

BDD-A5542 © 2007 Universitatea din Pitești
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:00:28 UTC)

devoir de violence, scris de Jambo Ouologuem, născut în Mali, care atacă mitologiile negritudinii triumfătoare ale exilului african (Africa ca un paradis), dar şi sistemul de dominaţie politică şi religioasă (atitudine a scriitorului din Mali care, prin iconoclasmul ei, i-a adus premiul Renaudot), romanul african îşi schimbă universul tematic, optând pentru un univers descentrat, lovit de corupţia puterii, în care identitatea însăşi este pusă în cauză, ca în cazul scriitorului din Guineea, Williams Sassine, al cărui roman din 1979, **Le Jeune Homme de Sable**, înregistrează aceste mutaţii profunde din literatura postcolonială africană, pe care intelectuali formaţi pe vechiul continent european le propun ca naraţiuni identitare (Ahmadou Kourouma, Côte d'Ivoire, în **Monnè, outrages et défis**, 1990, redefineşte universul ficţiunii postcoloniale).

Nadine Gordimer, scriitoare sud-africană, născută în Transvaal, din părinţi emigranţi evrei, laureată a premiului Nobel pentru literatură, în 1991 (după ce primise premiul Booker în 1974, pentru romanul **The Conservationist**), se afirma, încă din anii '50, ca una dintre cele mai importante scriitoare de limbă engleză, din Africa de Sud. Proza ei predominant introspectivă, construită pe strategii ale fluxului conştiinţei personajelor, exprimă încă relaţiile de putere din spaţiul politic şi social, mutându-se până în planul profund, dintre bărbaţi şi femei, albi şi negri.

Nimeni alături de mine, 1994, este un prim roman post-apartheid, care înregistrează atmosfera unei ţări în tranziţie (de la guvernarea minorităţii albe la cea a majorităţii negre), surprinse pe fondul vieţii interioare a Verei Stark, o femeie trecută de 60 de ani, avocată a unei fundaţii, care apără drepturile oamenilor de culoare. Intelectuali şi artişti, implicaţi în viaţa Africii de sud, exilaţi ai rezistenţei care se întorc, o lume de violenţe declanşate de albi şi de negri, în care femei puternice învaţă să supravieţuiască, pe fondul unor permanente redefiniri de sine, formează universul acestui roman.

Scriitoare „combatantă" pentru cauze generoase, Nadine Gordimer configurase în **Ai lui July** viziunea apocaliptică a unui război civil devastator, dar schimbarea paradigmei socio – politice din Africa de Sud o îndreaptă spre o carte „manifest", un roman „à thèse", **Remorca**, apărut în mod paradoxal, cu câteva luni înainte de masacrul de la New York. **Remorca**, un titlu ambiguu, propune cititorului trei opţiuni existenţiale: un emigrant ilegal, care trăieşte în Africa de Sud, este de origine arabă (Ibrahim ibn Musa) şi încearcă să se rupă de familia lui care trăieşte într-o ţară arabă nenumită, din marginea deşertului; o fiică „răzvrătită" a unui magnat sud-african (Julie Sanders), care încearcă să evadeze din situaţia privilegiată în care s-a născut, prin implicarea într-un mediu de tineri anarhişti; ţara arabă din deşert, cu stereotipiile legate de ierarhia imuabilă a familiei arabe tradiţionale, din care tânărul iubit (soţ) arab evadează dorind să ajungă în America şi unde tânăra vrea să rămână, ca membră a familiei în care trăieşte, în condiţia umilă a femeii arabe, făcându-şi din Coran un punct de inserţie, de regăsire în noua identitate. Rafinamentul şi fineţea analizei de sine, care făcuse din **Nimeni alături de tine** o carte interesantă de luare în stăpânire prin lumea interioară, a spaţiului ostil, exterior, lipsesc, înlocuite de stereotipiile unui roman cu prea evidentă miză ideologică.

Feminismul, inclus în larga desfăşurare a „studiilor de gen", propune imagini mediatice, sub puterea „corectitudinii politice", figuri de romanciere cunoscute prin premiile literare pe care le-au luat sau prin latura „exotică" şi militantă a literaturii lor, marcate de „proiectul scriiturii exorcizante" (Mary Ann Caws, **The Surrealist Look**, MIT Press, Cambridge, 2004): Amélie Nothomb (**Igiena asasinului**, **Antichrista**, **Uimire şi cutremur**), Sophie Kinsella (**Mă dau în vînt după cumpărături**, **Goana după cumpărături la New York**), laureată a premiului Nobel, din anii din urmă,

BDD-A5542 © 2007 Universitatea din Piteşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:00:28 UTC)

Elfriede Jelinek (**Pianista**), Marie N. Diaye (**Rosie Carpe**), laureată a premiului Femina, ca şi Camille Laurens, Femina, 2000, Marie Darriensecq, autoare de autoficțiuni, chinezoaica Shan Sa, ale cărei romane impregnate de politic au fost premiate încă de la debut, cubaneza Zoé Valdes. I se reproşează acestei literaturi ofensiv – feminine, născute în descendența Simonei de Beauvoir (**Al doilea sex**, 1949), fie caracterul intimist, psihologizant, autoficționalist, fie căderea în spațiul literaturii „noncanonisée", a clişeelor stilistice şi a schemelor narative care țin de „literatura de consum" (Barbara Taylor Bradford – **Prețul succesului**), fie accentuarea fiziologiei feminine, a exploatării senzualității (Anaïs Nin, **Delta of Venus**, **Little Birds**).

Julia Kristeva, psihanalist, romancier, critic literar, (**Geniul feminin**, **Noile maladii ale sufletului**) lega trăsăturile prozei feminine (nu feministe) de „dificultatea de a reprezenta psihicul", într-o lume a proliferării discursurilor de tot felul, stările sufleteşti fiind înecate de fluxul mediatic, înainte de a putea fi narate, încercând o retragere dinspre „străinul din noi înşine" a cărui „inquiétante étrangeté" - stranietate, ne înspăimântă: „corpul cucereşte teritoriul invizibil al sufletului (...) Psihanalistului i se cere, sub forme deghizate, să restaureze viața psihică, pentru a-i permite corpului vorbitor o viață optimă".

În ultima secvență din **Noile maladii ale sufletului**, **Timpul femeilor**, Kristeva defineşte trei faze ale feminismului secolului XX: prima supusă unei logici a afirmării şi identificării, căreia i-au corespuns luptele politice, cea de-a doua, după mai 1968, cu deplasarea interesului către „specialitatea psihologiei feminine", susținută în planul mentalităților de ruptura produsă de freudism, şi cea de-a treia, cea contemporană, care are ca preocupare „contractul socio – simbolic, ca un contract sacrificial", spațiu al disputelor culturale şi identitare, ducând la proliferarea femeilor artist, a scriitoarelor etc.

O direcție interesantă o conturează în romanul feminin romancierele din spațiul Caraibelor, care propun figuri feminine copleşite de clivajele rasiale, opere ale transgresiei: Simone Schwarz-Bart, născută în Guadelupa, se face purtătoarea unor mituri din spațiul antilez (**Ti Jean l'horizon**, 1979), sau compune un roman – frescă, centrat pe forța femeii de a reprezenta coloana vertebrală a unei familii (**Pluie et vent sur Télumée Miracle**, 1972); Maryse Condé (**La vie scélérate**, 1987, **Traversée de la mangrove**, 1989), născută în Guadelupa, construieşte romane – frescă ale unor comunități periferice, dublate de atmosfera particularizantă dată de construcțiile fantasticului. O figură aparte face prozatoarea camerunezăCalixthe Beyala (**Femme nue, femme noire**, 2003, **C'est le soleil qui m'a brulé**, 1987), care şi-a construit reputația de a sfida normele şi tabu-urile, prin victimizarea condiției femeii, a corpului ei aflat sub puterea mutilantă a bărbatului, cultivând o estetică a ostentației sexualității delirante articulate cu ideea libertății de expresie, a trupului, a moravurilor, a cuvântului scris, într-o transgresie a tuturor codurilor sociale şi lingvistice.

În expansiune sunt prozatoarele din zona Maghrebului, ca algeriana Assia Djebar, debutând în literatură cu un roman de analiză psihologică (**La Soif**, 1957) şi conturându-şi o linie romanescă a memoriei personale şi colective, ca în **La Disparition de la langue française** (2003), care abordează manipularea memoriei de către statul algerian, simplificarea istoriei coloniale, prin punerea în ficțiune a temei memoriei şi a identității victimelor şi eroilor. Întoarcerea „la centru", în cartierul algerian din care plecase protagonistul, în acel cartier a cărui structură labirintică evocă structura spațială a colonialismului, trimite la o renaştere şi la o repetiție a trecutului, în care eroul devine prizonier, victimă a memoriei, după cum fotografiile îngălbenite de timp îl întorc forțându-l să scrie, să-şi amintească adolescența colonială.

BDD-A5542 © 2007 Universitatea din Piteşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:00:28 UTC)

Patrick Chamoiseau, născut în Martinica, semnatarul unui **Éloge de la créolité**, 1990, manifest pentru „apărarea şi ilustrarea" culturii creole, este deschizătorul unui nou ritm al literaturii antileze care regăseşte povestirea tradiţională (**Chronique des sept misères**, 1986, **Solibo magnifique**, 1988, **Écrire en pays dominé**, 1997) construită în spaţiul generos al autobiografiei, al ficţionalizării datelor existenţei personale sau al autoficţiunii, de care vorbeşte Serge Doubrovsky, definind un gen care amestecă autobiograficul şi ficţiunea (**Fils**, 1977).

Écrire en pays dominé este un text despre texte, despre viaţa scriitorului care interferează cu aceea a cărţilor, neputând scăpa, în sensul afirmaţiei lui Barthes, de discursul altuia „căci autorii iubiţi, cărţile iubite fac semne", născând „la sentimenthèque, sédiments de la présence des écrivains en moi". Pe planul jocului intertextual teoretizat, inserţia acestei „sentimenthèque" în autobiografie, extrage literatura din Martinica din canonul francez, legând-o de o multitudine de zone canonice a căror moştenire şi-o asumă, construind într-un capitol intitulat **Anabiose** o teorie în favoarea literaturii francofone antileze. Argumentul în favoarea scriiturii creole, ca identitate, diversitate şi asumare de alte discursuri, transformă autobiograficul şi maschează politicul, eticul modelului rădăcinilor, într-o dezabatere asupra interacţiunii culturale, cu spaţii de formare intelectuală şi cheie a operei ficţionale a lui Chamoiseau.

Promotor în literatură a deziluziilor şi însingurării spiritelor dezrădăcinate, a problemei neadaptării culturale a omului din colonii, la realităţile lumii postcoloniale, V.S. Naipaul, născut în Trinidad, este laureatul premiului Nobel pentru literatură al Academiei Suedeze pe 2001. În argumentarea acordării premiului, „memoria lui pentru ceea ce alţii au uitat, istoria celor învinşi", pe care ca narator o reînvie, este punctul de plecare pentru creionarea unui univers ficţional care accentuează „rolul figurilor periferice în semnificaţia marii literaturi", care „amestecă naraţiunea imaginară, autobiografia şi textul documentar" pentru „a construi o imagine neiertătoare a prăbuşirii în voia sorţii a vechii culturi coloniale dominante, (...) istoria colonială îngrozitoare a Trinidadului (...)". Născut în comunitatea indiană din Trinidad, făcând legătura peste timp cu străbunii lui emigranţi din India de Nord şi cu metropola engleză în care-şi desăvârşeşte studiile, Naipaul, autor de romane, volume de istorie şi de călătorie, evocă constant lumea a treia, dilemele şi tragismul ei, găsind în propria biografie, obsesivele teme ale evadării şi alienării, tema rătăcirilor îmbinându-se cu cea a declinului: „Teza mea este că lumea e pe moarte – Asia e azi doar o manifestare primitivă a unei culturi de mult sfârşite; Europa e împinsă la primitivism de circumstanţe materiale; America e o jale. Ia de pildă muzica indiană. E influenţată de muzica apuseană până la ridicol. Nu mai există nici pictură, nici sculptură indiană. Caută imaginea asta – o ţară sfârşită, împinsă de la spate de inerţia gloriei apuse." (**India: o civilizaţie rănită**, 1977). Din reîntoarcerea în Trinidad admiră încărcătura emoţională pentru cel mai autobiografic dintre volumele sale – **O casă pentru domnul Biswas** (1961), după cum lumea hinduşilor emigranţi în Caraibe va forma materia **Maseurului mistic** (1957); viaţa la Londra, dublul exil, plecarea din Trinidad şi închiderea în sine, ocupă spaţiul cărţilor **Măscăricii** (1967) şi **Mr. Stone şi the Knights Compagnon**, în care realităţile coloniilor şi pub-urile suburbiilor londoneze, vorbesc despre singurătate şi demonii ei care se fixează într-o carte: „Nu pot scrie despre un loc decât după ce l-am părăsit. Experienţa trebuie să fie deplină şi trebuie să pot privi înapoi." Această viziune dezidilizantă asupra lumii din colonii, dezordinea şi haosul pe care nici privirea nostalgică dinspre copilărie nu le poate da identitatea pierdută, îl apropie de Salman Rushdie, a cărui existenţă biologică şi artistică se află la intersecţia metropolei şi coloniei.

BDD-A5542 © 2007 Universitatea din Piteşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:00:28 UTC)

Observaţia generală asupra acestor autori de „ficţiuni identitare", construite de „poetici ale întoarcerii", care cumulează moşteniri şi apartenenţe multiple, este că între anii 1980-1990 au trecut de la o scriitură a unei naţiuni la o scriitură a exilului şi a expatrierii, punctul central mutându-se din interiorul unui teritoriu care vorbeşte despre sine, către o vedere dinspre exterior, dinspre diaspora exilului (Hafid Gafaiti, **La Diasporisation de la littérature postcoloniale**, Paris, L'Harmattan, 2005). Urmare a acestei deplasări de centru de greutate, construcţia sistemelor ficţionale de identificare culturală trece din sfera a ceea ce s-a numit „cultural studies", în care scriitorul este văzut ca reprezentantul unei identităţi comunitare în sânul unei colectivităţi naţionale, în sfera studiilor postcoloniale, înregistrând scrieri ale ţărilor foste colonii, din unghiul rezistenţei la schematizările ideologice imperialiste (ficţiunea anglofonă a Antilelor de la Jean Rhys, literatura diasporei, condiţia urbană postcolonială la Naipaul, dinamica anglofonă a sudului la Toni Morisson). Distanţa faţă de centrul de origine schimbă percepţia lumii, marchează în profunzime universul imaginar (Jules Lafargue / Uruguay; Claude Simon / Tananarive; Albert Camus / Algeria), dezvoltând alterităţi radicale ale declinului, născute din fragmentele neasimilabile pe care exilatul le poartă cu el. Întrebat ce crede despre faptul că Fernando Arrabal şi Jorge Semprun, doi scriitori spanioli, trăiesc la Paris şi sunt foarte apreciaţi în Franţa, Camilo José Cela (premiul Nobel pentru literatură, 1989) a spus pentru *Le Figaro Littérature*: „Arrabal e un mare talent. Cred că e dramaturgul cel mai interesant din lume la ora asta. Despre Semprun n-am elemente suficiente să mă pronunţ. Dar cred că Semprun e un scriitor francez, iar Arrabal unul spaniol."

Bibliografie

2002.

Avădanei, Ş., *Acolada atlantică*, Iaşi, Institutul European, 2001.

Bardolph, J., *Études postcoloniales et littérature*, Paris, Honoré Champion, 2002.

Baudrillard, J., Guillome, M., *Figuri ale alterităţii*, Piteşti – Bucureşti, Editura Paralela '45,

Bhabha, H., *The other question: difference, discrimination and the discourse of colonialism*, in

Cazenave, O., *Femms rebelles. Naissance d'un nouveau roman africain au feminin*, Paris,

Didier, C., *Le divan de la compagnie postcoloniale*, Acta Fabula, 2/août/2005.

Gandhi, L., *Postcolonial Theory. A critical introduction*, Edinburgh University Press, 1998.

Gatens, M., *Feminism şi filozofie. Perspective asupra diferenţei şi egalităţii*, Iaşi, Editura Polirom, 2001.

Kristeva, J., *Strangers to Ourselves*, London, Harverster WheatSheaf, 1991 / *Etrangers à nous mêmes*, Paris, Fayard, 1988.

L'Afrique en marge, Revue de Littérature comparée, 2, 2005 (314)

L'Harmattan, 1996.

Le Rider, J., *Mitteleuropa*, Iaşi, Editura Polirom, 1997.

Literature, Politics and Theory, London, 1986.

Lloyd, E.R., G., *Pour en fini avec les mentalités*, Paris, La Découverte, 1993.

Mc Leod, J., *Beginning Postcolonialism*, Manchester University Press, 2000.

Moura, J. M., *La littérature des lointains. Histoire de l'exotisme européen au XXe siècle*, Paris, Ed. Champion, 1998.

Nouailhetas, B., *Le roman anglo-indien, de Kipling à Paul Scott*, Paris, Presses de la Sorbonne Nouvelle, 1999.

Nouvelles Études Francophones (NEF) 1/2006.

Ricard, A., *Les Marges de la marge, discours dominé et discours metissé*, în *Revue de littérature comparée*, 2, 2005.

Ricoeur, P., *Soi-même comme un autre*, Paris, Seuil, 1990.

Said, E., *Orientalism: Western Conceptions of the Orient*, 3rd edn. Penguin, Harmonds Worth, 1991 [1978] (Paris, Seuil, 1970)

BDD-A5542 © 2007 Universitatea din Piteşti

Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:00:28 UTC)

Said, E., *The World, the Text and the Critic*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1983.
Spiridon, M., *Les dilemmes de l'identité aux confins de l'Europe: le cas roumain*, Paris, L'Harmattan, 2004.
Starobinski, J., *Melancolie, nostalgie şi ironie*, Bucureşti, Editura Paralela '45, 2002.
Todorov, Tz., *Cucerirea Americii. Problema Celuilalt*, Iaşi, Institutul European, 1994.
Todorov, Tz., *Noi şi ceilalţi. Despre diversitate*, Institutul European, 199

BDD-A5542 © 2007 Universitatea din Pitești
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:00:28 UTC)